

גל השריפות בישראל - נובמבר 2016

כתב: אבי הראל¹ avi.har-el.com/heb

למה ציפיתי ולמה זה מעניין?

הגעתי ליום העיון עם ציפיות נמוכות. מה כבר יספרו לי בכנס כל כך אקטואלי? שביבי ויונה יהב מנהיגים מלידה? ששירותי הכבאות פעלו ללא דופי? שבכל השריפה אשמים הערבים שרוצים לזרוק אותנו לים? אבל היתה גם סקרנות, שמקורה בכך שמשפחתי מתגוררת באזור השריפה, המשפחה שלי והמשפחה של בני נאלצו לפנות את בתיהם ולהפקיד אותם ביד הגורל, והבית של ביתי נפגע בשריפה וסבל נזקים משמעותיים.

ויש גם עניין מעשי. משפחתי עסוקה בימים אלו בשיקום הבית, וכל תהליך השתתפות המדינה והביטוח בהוצאות לוטה בערפל. מי ישלם? מס רכוש? העירייה? חברת הביטוח? מה יאשרו ומה לא? מה אנחנו נדרשים לספק על מנת שיאשרו? ומתי יגיעו התשלומים? ולכן, החלטתי להקדיש את הזמן, ולשמוע מה יש לפונקציונרים לספר לנו.

ויש גם עניין ציבורי. במהלך הפינוי חוויתי בעיית חמורה של קשיי תקשורת עם בני המשפחה, כאשר ביקשתי לתאם את החבירה עם אשתי שנדרשה להתפנות מהאוניברסיטה, כאשר ביקשנו לתאם את העברת הנכדות מבתי הספר ומהגן, וכאשר ביקשנו לתאם את מקום הפינוי ואת ההיסעים. הבעיה היתה שרשתות הטלפונים קרסו בעומס, ואולי נפגעו גם בשריפה. ערוץ החדשות שלי התבסס על הידיעות בטלביזיה, שמתקבלות על בסיס תשתית הוט, אבל בשלב מסויים התקשורת התנתקה. אולי נשרפו הכבלים או המרכזיה? לא צפינו אל בעיות התקשורת. מה יקרה במצב החירום הבא? האם משרד התקשורת מפיק את הלקחים? כיצד הוא נערך לאנדרלמוסיה הצפויה, בקנה מידה גדול יותר, ברעידת האדמה שמנבאים לנו או במלחמה הבאה?

בימים אלו אנחנו סובלים מנזקי הגשמים, שנגרמו בגלל השינוי בתנאי השטח כתוצאה מהשריפה. הבית של ביתי הוצף, לאחר שהבוץ והעלוה סתמו את מערכות הניקוז. הרשויות היו אמורות לספק אזהרות מפני נזקים אלו, ולהנחות כיצד למנוע את הנזקים. גם בנושא זה קיימת בעייה של חוסר מידע לציבור. האם העירייה והממשלה ילמדו את הלקחים?

אחד התפקידים שנטלתי על עצמי כגמלאי הוא לעסוק בתקינה לשימושיות של מערכות. בין היתר, התנדבתי לשמש כיו"ר של וועדת מומחים בנושא של התרעות לציבור במצבי חירום. לקחים בתחום המידע לציבור מהאירועים האחרונים בהחלט רלבנטיים לעיסוק זה. וגם היתה סקרנות לגבי השימוש בטכנולוגיות זמינות לאיתור שריפות בזמן אמת, והצתות בפרט.

נקודות עיקריות ביום העיון

מה שהתברר לי מיד בתחילת הכנס היה שהדגש הוא בתחום המשפטיים. יו"ר מרכז מינרבה הוא משפטן, ויוזמי הכנס הם כנראה משפטנים. בכנס השתתפו גם נציגי הכבאים, מפקד יחידת חילוץ, חוקר שריפות והצתות, נציג החברה להגנת הטבע,

¹ יו"ר וועדת מומחים במכון התקנים בנושא התרעות לציבור במצבי חירום 054-453-4501 ergolight@gmail.com

עורכי העתון האינטרנטי חי-פה, סוציולוג שדן בעניין יחס העוינות לערבים, נציג רשות המסים, ותושבים שבתיהם נפגעו בשריפה בחיפה.

ביום העיון שמעתי לראשונה על כך שהממשלה התלבטה אם להכריז על מצב חירום במהלך השריפה. משיקולים של חסכון בהוצאות הכרוכות בהכרזה כזו, הממשלה החליטה להמנע מכך.

החדשות הטובות הן בראש וראשונה שיש תהליך חיובי של למידה. לפני 2010 שירותי הכבאות הוזנחו, אחרי 2016 הם עברו רפורמה, והמצב עכשיו הוא הרבה יותר טוב. יש לקוות שתהליך הלמידה ימשך. חדשות טובות נוספות הן שיש קונצנזוס בעניין תפקוד שירותי הכבאות ברמה האישית, והתנהגות הציבור במהלך הפינוי ובסיוע של תושבים לכווחות הכיבוי וההצלה. עלתה השאלה האם יש לאפשר לתושבים אזרחים לסייע לכווחות ההצלה. בחיפה, הסיוע הועיל ללא ספק.

נקודה מרכזית בכנס היתה המעורבות של רשות המסים בכיסוי נזקי התושבים. על פי החוק, רשות המסים צריכה להתערב רק במקרים שנחשבים לנזקי מלחמה, כלומר, בקנה מידה גדול, כנגד אויב. ברור שזה לא היה המצב, ולכן חלק נכבד מהדיון עסק בשאלה מדוע וכיצד התקבלה ההחלטה לערב את רשות המסים, ומה המשמעות של החלטה זו לציבור.

התנאים האקלימיים ותשתית הצמחיה

פרופ' לאה ויטנברג סקרה את התנאים האקלימיים שאיפשרו את השריפה: תקופה ארוכה של יובש (מאפריל), לחות נמוכה באופן קיצוני ורוחות ערות. לטענתה, מצב זה רק יחמיר, ויש לצפות לתנאים דומים בשנים הקרובות.

היה דיון בשאלה האם ובאיזו מידה ניתן לשלוט בחומר הבעירה הטבעי, ובעיקר בעצי האורן. אחד המשתתפים הציע שביום ט"ו בשבט, יערכו קמפיין של עקירת נבטים של עצי אורן. משתתף אחר ציין שהעיריה קונסת את התושבים שכורתים עצים. אחד המשתתפים הציע לגייס עדרי עזים לליחוך השטחים עתירי הצמחיה. הרושם הוא שהנושא מורכב, ולא סביר שנזכה לראות שינוי במדיניות בשנים הקרובות.

אמצעי התצפית

באירוע השריפה נעשה שימוש נרחב באמצעי מודיעין שונים, כולל מטוסי תצפית של צה"ל ומצלמות המותקנות על לווייני צילום רוסיים. כמו כן נעשה שימוש רב במצלמות האבטחה לצורכי פיענוח ההצתות. ההתרשמות שלי מהתיאורים בכנס היא שחסרה עדיין מערכת שליטה שמאפשרת איתור ופיענוח יעילים של מוקדי השריפה בזמן אמת.

אמצעי הכיבוי

נציג שירותי הכיבוי ציין לחיוב את השיפור באמצעים, בניהול, תכנון ותרגול של יחידות הכיבוי. כמו כן הוא ציין לחיוב את ההתגייסות של מתנדבים שהגיעו כיחידים ובאופן מאורגן לחיפה לסייע בפעולות הכיבוי וההצלה.

מטוסי הכיבוי הזרים הכריעו את האש, אבל עקב הרוח העזה האש התפשטה במהירות, ולכן הסיוע הגיע מאוחר מדי. בברור, לא ניתן לכבות אש בשלביה המוקדמים בהסתמך על סיוע שמגיע ממרחק של שעות טיסה. במקרה של מלחמה אזורית, מטוסים זרים יהיו זמינים פחות, אם בכלל. הועלתה ביקורת על החלטת הממשלה להביא את הסופרטנקר, שהגיע באיחור ולא תרם לפעולות הכיבוי, גם בשריפה בכרמל בשנת 2010 וגם עכשיו. הובעה הדיעה שהחלטת הממשלה נבעה מיחסי ציבור, לצורך כיבוי אש הביקורת, ולא משיקול של תועלת לכיבוי השריפות. נציג הכבאים תיאר היטב את פעולות הכיבוי בשטח, אבל לא התייחס לבעיית הזמינות של אמצעי הכיבוי והתצפית.

מספר משתתפים העלו ביקורת נוקבת על חוסר ברזי כיבוי ברחובות, וברזי כיבוי ללא אספקת מים. רכבי הכיבוי נאלצו לצאת מהשטח כדי למלא את המיכלים, דבר שגרם לבזבוז זמן יקר ואיפשר את התפשטות האש לשכונות. כאנקדוטה, נציג החברה להגנת הטבע העלה את השאלה באיזה מצבים רצוי למנוע את השימוש בחומרים משככי בעירה, שנחשבים למזיקים לבריאות.

המידע לציבור

המידע לציבור לגבי מהלך השריפה והפינוי הגיע באופן חלקי, ולא מסודר. במהלך הפינוי תשתית הטלפונים קרסה, וביום העיון לא היה מי שיענה על השאלה האם משהו לומד את הלקחים. אציין ששבוע אחרי השריפה פניתי אל מר יונה יהב בבקשה להפגש עם הממונים על ההתרעות לציבור לצורך הפקת לקחים, ולא נענית.

ירון כרמי, עורך העיתון האינטרנטי חי-פה, הציג את הפעילות שלו כמנהל קבוצת וואטסאפ שמונה כ-16,000 חברים, שסיפקו דיווחים, כולל צילומים, והתעדכנו בזמן קרוב לזמן אמת. מידע זה שימש גם את הרשויות וסייע להם בביצוע משימותיהם. המידע לציבור לגבי נזקי הגשמים לא הופץ גם בקבוצת הוואטסאפ, כי לא היתה מודעות לצורך בהפצת מידע זה. הובעה דיעה שהרשויות אינן ערוכות להעברה מסודרת של המידע, והעתון האינטרנטי משלים את החסר.

אופן המנוי בקבוצת הוואטסאפ של חי-פה אינו מוסדר, מחשש של עורכי העיתון להכלל בקטגוריה של מטרידים בטלפון, ועדיין לא ברור כיצד נושא המינויים יוסדר. בשלב זה נראה שאין עדיין הגדרה של תהליך מסודר להביא לידיעת הציבור את התועלת שבערוץ מידע זה.

אכיפת הוראות הפינוי

בתיאוריה, במצב חירום, הציבור נדרש לציית להוראות, וגורמי החירום נדרשים לאכוף אותן. בפועל, מכיוון שלא הוכרז מצב חירום, תושבים רבים נשארו להגן על בתיהם. במספר מקרים, התוצאות היו חיוביות מבחינתם. מבחינת לקחים, תוצאות כאלה עלולות להוביל למצב של אנרכיה, ולאובדן בגוף ובנפש. נציג הכבאים הזהיר מפני נטילת סיכונים בפעילות של יחידים להצלת בתיהם, שעלולות לעלות בחיי אדם.

מעורבות רשות המסים

משתתפים אחדים העלו על נס את התגייסות רשות המסים לקצר את הליכי הפיצוי לנפגעים, ולפצות גם את התושבים שלא דאגו לבטח את בתיהם. משתתפים אחרים טענו שהפיצוי של רשות המסים הוא שלדי, ואינו מכסה את הנזקים, ולכן, כשמדובר באנשים שביטחו את בתיהם, התועלת יוצאת בהפסד. לטענתם, ההתגייסות של רשות המסים נועדה לכסות על המחדל של האחראים בממשלה, שלא הפיקו את הלקחים מהשריפה בכרמל, ולא השכילו למנוע את השריפות השנה.

עלה הרעיון של אכיפת ביטוח דירות, בסגנון ביטוח חובה שקיים לכלי רכב. ביטוח כזה ישחרר את המדינה מאחריות נזיקין במקרים של אסונות טבע.

כמו כן בכנס דווח שמעורבות רשות המסים היא תוצאה של פגישה של רשות המסים עם נציגי חברות הביטוח, ורשות המסים התנדבה לבוא במקום חברות הביטוח מבלי שקיבלו אישור מפורום ממשלתי. כלומר, לכאורה, הסכם זה אינו חוקי. המשמעות של ההסכם היא שהמדינה משלמת את כספי הנזקים במקום חברות הביטוח, כלומר, במקום שחברות הביטוח ישלמו על פי הסכם הביטוח, מי שמשלם זה האזרח, משלם המסים.

אשמת ההצתות

נציג הכבאים ציין ש-19 מתוך 26 מוקדי השריפה בתקופת השריפות היו מהצתות. נציג החקירות תיאר את אמצעי התיעוד והחקירה, והציג תמונה על פיה זוהו הצתות בארבעה אזורים: בגליל, בקו התפר, באיו"ש ובפנים הארץ. לא זוהו הצתות באזור חיפה. נציג החקירות לא הסכים לפרט בעניין זה. הובעה דיעה שהסיבה לכך היא הרצון להמנע מחיכוך עם גורמים הממשלה שבמהלך הכיבוי העלו את עניין ההצתות משיקולי רייטינג. כמו כן הובעה דיעה שעניין ההצתות אינו אלא עילה שמאפשרת לרשות החירום להכשיר את ההסכם שלה עם חברות הביטוח. כלומר, ההסתה כנגד האוכלוסיה הערבית אינה אלא מניפולציה של בעלי ההון, שמנצלים את הקשר עם השלטון כדי להמנע מתשלום דמי הנזיקין.

הושמעה עמדה על פיה העתונות לא השכילה לבדוק את הנתונים בזמן אמת, ומיהרה לייחס את ההצתות לציבור של אזרחים מהמגזר הערבי, שבאו מכל הארץ לסייע בכיבוי השריפה.

מי היה חסר ביום העיון?

בתום יום העיון ברור שהיו חסרים בו נציגים של השלטון המקומי, ובעיקר עיריית חיפה. מי שבלט בהיעדרו מים העיון היה מר יונה ייב, שבימים כתיקונם נוהג לנצל הזדמנויות כאלו כדי לשכנע כמה טוב הוא דואג לתושבי העיר. במיוחד, הורגש חסרונו של גורם של המפקדה (רח"ל?) הממונה על סך פעולות הכיבוי והפינוי, שיבהיר לנו את הקשיים בהסתמכות על כוחות כיבוי זרים, את המגבלות של מערכות איתור מוקדי שריפה, את הקשיים בפינוי, ודרכים להתמודד עמן. כמו כן לא הופיע נציג משרד התקשורת, ממנו ציפיתי לשמוע הסברים על קריסת מערכת הטלפונים הסלולארית, על ההתארגנות למצבי חירום בקנה מידה לאומי, ועל פעילות משרד התקשורת לפתרונם. ככל הנראה שכחו להזמין אותו.

בנוסף, היו חסרים בכנס נציגים של ארגוני חברות הביטוח, וזה די ברור, כי השתתפותם היתה מעוררת דיון במניפולציה שאיפשרה להם להתחמק מתשלומי הנזקים.

נציגי העתונות המוסדית לא השתתפו ביום העיון. לא ברור לי את מי מהם הזמינו. הובעה דיעה שהם חששו מביקורת לגבי התנהלותם במהלך השריפות, ובעיקר לגבי השתתפותם בליבוי היצרים כלפי האוכלוסיה הערבית.

סיכום (עדכונים של המאמר)

- התחזית האקלימית אינה מעודדת. יש לצפות לתנאים דומים בשנים הקרובות ויש להיערך טוב יותר לכך
- חיוני לבנות כח כיבוי עצמאי, שאינו תלוי ברצון הטוב של מדינות אחרות
- יש לשפר אופן השימוש בטכנולוגיות חדשניות במטרה לקצר זמן התגובה לאירועי הצתה
- יש לשפר ולאכוף את השימוש בברזי כיבוי
- יש לבדוק את תשתית המידע לציבור, ולנסות אותו במצבים קיצוניים, דוגמת אסון טבע או מלחמה
- יש לבנות תכנית של מידע לציבור ודרכים להפקתה במצבים קיצוניים
- לעתונות יש תפקיד במניעת הסתה כלפי חלקים של האוכלוסיה, בנושאים שהם באחריות כח עליון
- חשוב לקדם את הנושא של ביטוח חובה לדירות, בכדי למנוע עיוותים בתחום נזקים לבתים.